

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

БОЙСУН ВА КЎХИТАНГТОҒ ОЛДИ ХУДУДЛАРИДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

Ладислав Станчо Корлова университети

Шапулат Шайдуллаев,

Қахрамон Тошалиев Термиз давлат университети

toshaliyevqahramon@tersu.uz

Аннотация Ушбу мақолада Бойсун туманидаги қишлоқларда олиб борилган тадқиқот ишлари, Дарбанд сўзининг топонимия таҳлили, Бойсун туманининг Дахнаижом қишлоғи, ёдгорликдан эллинистик даврини характерловчи кулолчилик буюмлари ва Юнон-Бактрия тангалари (Евтидемус, Деметрий) топилиши натижасида хақида маълумотлар акс этган.

Калит сўзлар Бойсун тоғлари; Кўхитанг тоғ этаглари; Дарбанд девори; Ёдгорликлар сиртини текшириш; Бактрия; Эллинистик давр; Сўнги ўрта асрлар даври; Лўнги тепа; Антропология.

НА ТЕРРИТОРИЯХ БАЙСАН И КОХИТАНГТОҒ ПРОВЕДЕННЫ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Аннотация: В данной статье проведены исследовательские работы в селах Байсунского района, топонимический анализ слова Дарбанд, села Дахнайджом Байсунского района, обнаружение керамических изделий, характерных для эллинистического периода, и греко-бактрийских монет (Евтидема, Деметрия) от памятника отражаются.

Ключевые слова: Байсунские горы; предгорья Кохитанга; Дарбандская стена; Осмотр поверхности памятников; Бактрия; эллинистический период; Позднее Средневековье; верх Лонги; Антропология.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH CONDUCTED IN BOYSUN AND KOHITANGTOG TERRITORIES

Abstract: In this article, the research work carried out in the villages of Boysun district, toponomic analysis of the word Darband, the village of Dahnaijom of Boysun district, the discovery of pottery items characteristic of the Hellenistic period and Greco-Bactrian coins (Eutidemus, Demetrius) from the monument are reflected.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

Keywords: Baysun Mountains; foothills of Cohitanga; Darband Wall; Inspection of the surface of monuments; Bactria; Hellenistic period; Late Middle Ages; top Longi; Anthropology.

ДАРБАНД - Бойсун туманидаги қишлоқ. Маҳаллий аҳоли нутқида Дербент. Аслида ороним. Форсча изофа дар (а+й) и+банд. Алишер Навоий асарларида дарбанд—тўсиқ; бўсаға, эшик олди; тоғдан ўтадиган йўлнинг киравериш жойи; даранинг танг, сиқиқ жойи, қадимги туркий битикларда эса Темур қапуғ (қапуғ, қопқа—дарвоза). Дарбанд сўзининг топономия таҳлили «дарвозалик жой», «эшик олди манзилгоҳи» маъноларини англатади [1, В 30].

Дарбанд мудофаа девори, Бойсун Дарбанд қишлоғидан ғарб томонда жойлашган бўлиб Шўробсой воҳасини Сувсиз тоғ ва Саримас тоғ тизмалари оралиғини шимолдан жанубга томон туташтириб дара ҳосил қилинган. Деворнинг узунлиги 1.5 км. энига эса 6-6.5м ташкил этади. Мудофаа иншооти тоғ қоялари бўйлаб квадрат шаклидаги хом ғиштдан барпо этилган, ораси тош ва тупроғ билан тўлдирилган. Бу деворни 1938 йилда ўрганган Г. В. Парфёнов Кушон подшолиги билан боғлайди, Ртвеладзе Э.В. эса I-II асрлар билан даврлаштирган бўлса, яна тадқиқотчилар К. Рапен ва Ш. Рахмоновлар ушбу мудофаа деворини мил. ав III- II асрлар билан боғлайди. Умуман олганда тадқиқотчилар ушбу ҳудудда мил. ав. III- арнинг иккинчи ярми ва II- асрнинг бошларида мудофаа иншооти бўлганлигини қайд этадилар. Дарбанд деворининг ён атрофларида олиб борилган тадқиқотлар;

2019 йилги экспедиция қазиш ишлари эллинистик даври билан боғлиқ манзилгоҳларни тадқиқ этишга қаратилган. Ушбу тадқиқоддан кўзланган мақсад тўлиқ қазишма ишларини олиб бориш эмас, балки манзилгоҳнинг ички хронологияси (маданий қатламлар, эллинистик давргача ва ундан кейинги даврда мавжудлиги), эллинистик давр табиати ва археологик тузилмаларни сақлаш бўйича асосий маълумотларни олиш эди. Шунинг учун асосий мақсад энг кўп кичик микёсли маданий аралашувларга эга ёдгорликлар танланди.

Барча қазишмалар асосий танланган хусусиятларга эга фотография билан ҳужжатлаштирилди.

Дахнаи-жом

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

Бойсун туманидаги қишлоқ. Форсча изофа даҳна-и-жом-жомнинг даҳнаси. Сўғд.жан-жон-жом—канал, булоқ, сув манбаи, жилға, сув. Даҳнаижом-дарёнинг тор жойи, сув дарбанд маъноларини англатади. [2, В 40].

Бойсун туманининг Даҳнаижом қишлоғи, Шерабод дарёси юқори оқимининг ўнг қирғоғида, Дарбанд қишлоғидан Бойсунга ўтувчи катта йўлнинг ўнг томонида жойлашган. Ушбу қишлоқда Оқшайт тепа деб номланган ёдгорлик бўлиб уни Чехия-Ўзбекистон экспедицияси томонидан 2018 йилда аниқланган;

(Расм-1).

Ушбу ёдгорликдан эллинистик даврини характерловчи кулолчилик буюмлари ва Юнон-Бақтрия тангалари (Евтидемус, Деметрий) топилиши натижасида рўйхатга олинган. Тепаликнинг думалоқ чўққиси ҳозирга қадар болалар қабристони бўлиб хизмат қилган, айти дамда қалин ўтли ўсимликлар билан қопланган. Шу сабабли, 2×4 м ўлчамда хандақ (узунлиги E-W) водийга қараган тепаликнинг энг зич ўт ўсадиган жойдан ташқарида ва қабр изларидан холи бўлган жой шарқий чеккасида очилган (Расм -1).

Қазиш ишлари битта археолог ва икки ишчи томонидан 6 иш куни давомида олиб борилган.

Биринчи қават (тупроқнинг юқори қатлами) [001] дан кейин стерилланган эриган эол чўқиндиларининг қатлами пайдо бўлди [002]. Хандақнинг E ярмида аллақачон бу қаватда қизил куйган доғ кўриниб турарди.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

Бор-йўғи 5 см чуқурликда, бу худудда SSW-NNE йўналиши бўйича қизғиш куйган тупроқнинг тўғри чизиғи пайдо бўлди (Расм -2).

(Расм-2).

Девор хандақни иккита алоҳида жойга ажратди. Деворнинг E майдони кукунли, жуда эриган қатлам билан тўлдирилган [007], бунда ҳеч қандай стриграфияни ва уфқ чизиғни аниқлай олмадик. Хандақнинг бу қисми ташқи зона деб талқин қилинган, деворнинг W зонаси эса бинонинг ички қисми деб ҳисобланади. Иккинчиси [006] шамол билан қопланган чўкиндилар билан тўлган, [002] дан стратиграфик асосларда ажралиб турадиган, аммо табиатига ўхшаш, бу иккала тарқ этилган структурани босқичма-босқич тўлдириш натижасида юзага келган. Девор ичидаги бутун майдонда [006] ётган ва хандақнинг V четидан 40 см чуқурликда бошланган [008] чўкинди ҳам, ранг жиҳатидан ҳам бир-биридан мутлақо фарқ қилмайдиган эди (лой тошларининг бузилган қисмлари; кўп сонли бўшлиқлар).; кум ва майда тошлар) унинг келиб чиқиши бинонинг бузилиб ва вайрон бўлганлигидан далолат беради (Расм -3).

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

(Расм-3).

20-30 см чуқурликдан кейин бу стерил чўкинди тўпланиши сопол парчаларида анча бойиб кетди. Бу уфқ стратиграфик бирлик сифатида ажралиб турди [009], яъни вайронанинг энг пастки қисми, ҳақиқий частота уфқини босиб ўтди. Хандақнинг V четидан бир хил 80 см чуқурликда [004] девор яқинидаги С қисмида кулранг шағал (014) (полнинг қолдиқлари) катлами (Расм -4) ва аниқ чўкиндитцентрация мавжуд эди, яқиндаги битта сақлаш идишидаги нарсалар; лой қисмида ғиштларнинг чўкиндитурлари V қисмида аниқ кўриниб турарди, аммо уларнинг ҳеч бирини ўлчаш мумкин эмас (расм jk04-расм).

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

(Расм-4).

92 см чуқурликда хандақнинг марказий қисмида [009] стратиграфик бирликда сезиларли ўзгаришлар бўлмаганда, V қисми совуқда N нинг қаттиқ тош қатлами билан [011] ва майдаланган қатлам билан ажралиб туради [012] асосан хандақнинг марказий ва жанубий қисмидаги лойдан иборат. Ушбу қатламдан деярли кўмир ва ишқаланган тупроқдан ва оқ қобикдаги доғлардан аниқ кўриш мумкин, бу қатлам (V 013) дан 103 см чуқурликда бошланган.

Ҳақиқий қаватни аниқлай олмаган бўлсак-да (қолдиқлари қобиғи [014] бўлиши мумкин), биз ишонч билан айта оламизки, [009] - [012] горизонти уфқ горизонтининг қолдиқларини англатади - бу тарқ этгандан кейин элементлар томонидан бузилган бўлиши мумкин, аммо иншоотларнинг қулаши олдидан [013] чўкиндиини текислаш қатлами бўлиши мумкин эди. [004] Девор бузилиб кетган - фақат битта қаторли лой қолдиқлари сақланиб қолган. Деворнинг пойдевори фақат V қиррасининг N қисми бўйлаб сақланиб қолган ғиштли пахса пойдеворидан қурилган. Деворнинг қазилган қисми С қисми ҳеч қачон ғишт билан қопланмаганга ўхшайди ва ҳатто [014] ички қисмда ямалар ҳам мавжуд. Шунинг учун, эҳтимол, деворнинг бу қисмида эшик бўлган. Уч

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

(қисман) сақланиб қолган ғиштнинг ўлчамлари 23×23 , $23 \times 33/36$ ва 23×46 см. Уларнинг қалинлигини ҳеч қандай ишонч билан айтиш мумкин эмас.

Хандақнинг N қисмида девор геологик тупроқдаги [015/016] чуқурни [017] қоплайди. Табиий келиб чиқиши антропоклигидан қатъий назар (антропоген бўлса, унинг асл функциясида аниқ кўрсатмалар мавжуд эмас), девор қурилишидан олдин чуқур катта тошлар ва кум қатлами билан тўлдирилган [019] ва [018] кўплаб тошлар билан қаттиқ оҳакли қатлам билан муҳрланган. Ушбу қаттиқ қават, замин пойдеворида жуда ўхшаш бўлса ҳам, эҳтимол бу фақат периметр деворининг пойдеворини мустаҳкамлаш учун чора бўлиб хизмат қилган ва хонанинг катта қисмида ҳеч қачон кўринмайди ёки мавжуд эмас.

Хулосага кўра қазиб олиш бир босқичли оддий турар-жой тузилишини аниқлади, унинг тарк этилиши ёнғин туфайли юзага келган бўлиши мумкин. Деворнинг қалинлиги (са 80 см) ҳақиқатан ҳам камтарона яшашни англатади. Бу топилмалардан эллинистик даврга оид барча тарихий қабристонлар бундан мустасно, бу ерда аввалги ёки кейинги маданий қатлам мавжудлиги ҳақида ҳеч қандай маълумот йўқ. Археологик иншоотлар ва қатламларнинг сақланиши идеал эмас, аммо қазиб олинган хусусиятларни асоси таҳлил қилиш учун етарли. Босиб олиш, йўқ қилиш қатламлари [012] ва [013] бундан ташқари, археоботаник намуналар олиш учун жуда фойдали бўлган ёки юборилган қатламларнинг ёнғин манбаи эканлигини исботлади.

Хўжаи ғор

Хатак ва Лойликон қишлоқларига боришда чап томонда, узунсойнинг ўрта оқими чап қирғоғида жойлашган. Лойликон Қишлоғи тугаганидан сўн бошланиб, Эгарчи қишлоғигача чўзилади. Ушбу ёдгорлик 2019 йил баҳор мавсумида Ш. Шайдуллаев ва Қ. Тошалиевлар томонидан аниқланган. (Расм - 5)

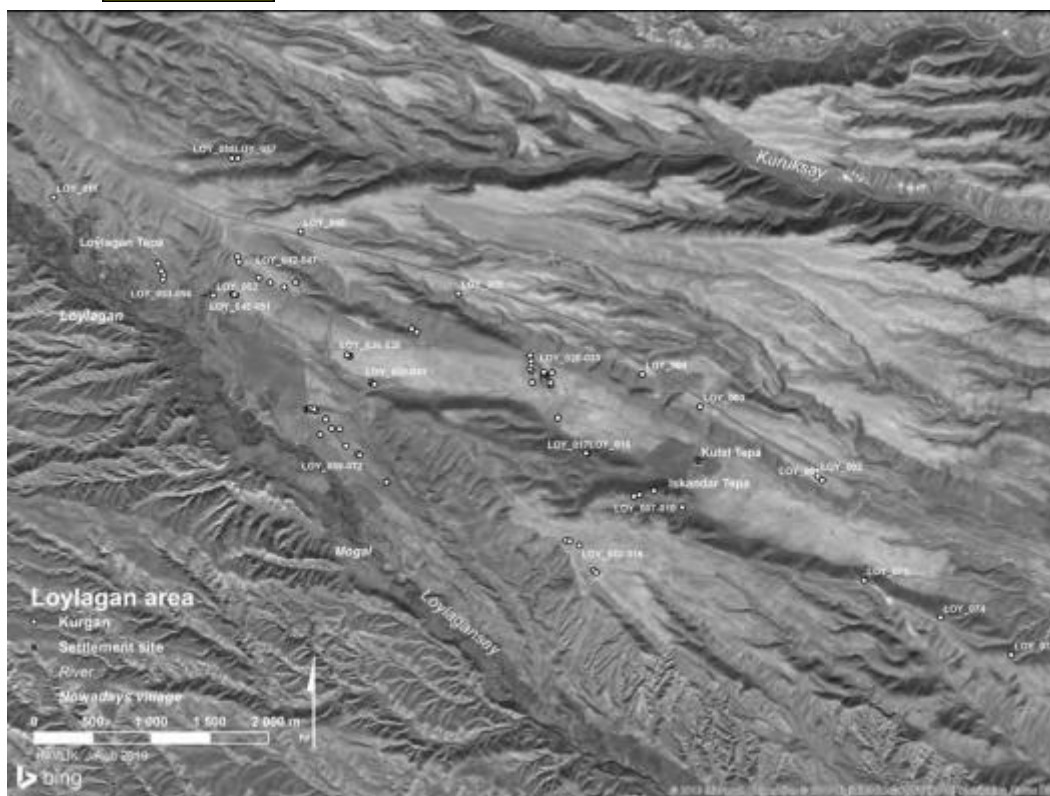
МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

Хўжаиғор

(Расм -5). Хўжаиғор, Мирзали тепа

Юқорида қайд этилган услубда амалга оширилган, сиртки тадқиқотлар билан бир қаторда, Ходжаи ғордаги археологик ишлар синов хандақларини қазишни ҳам ўз ичига олган. Манзилгоҳларнинг хронологияси, фунгсияси ва сақланишига оид саволлардан ташқари, муҳим жой манзилгоҳнинг баъзи жойларида сақланиб қолган топилмаларни ўрганиш эди. Ушбу хилма-хил муаммоларни ҳал қилиш учун манзилгоҳнинг С сатҳида 2×7 м олчамда хандақ қаздик, унда платоннинг қўтарилган тоғ тизмасининг бутун

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

кенглигини ва шунингдек, ҳудуднинг ички майдони кўрғон қисмини эгалладик.

Уч кун давомида битта археолог ва икки ишчи томонидан қазилди.

Натижалар нисбатан қониқарли эмаслигини исботлади; қатламнинг юқори қисмидан то 100 см чуқурликкача чўкиндилаш тўлиқ аралашган ва чўкиндиликнинг бутун чуқурлиги бўйлаб пайдо бўладиган ўсимлик илдизлари ва ҳайвонларнинг уялари билан бирлашиб кетган. Стратиграфик бирликлар [001–003] фақат, ҳаттоки энг қуйи қазилма чизиғида ҳам ҳаддан ташқари юқори бўлган тупроқнинг ҳомогенлаш даражасига асосланган механик қатлам сифатида ажралиб турди. Лой, дарахт парчалари, кўмир ва кулолчилик элементлари (асосан [003] да) мавжуд бўлса-да, барча стратиграфия негидир ҳаддан ташқари шиддатли намлаш жараёни орқали бутунлай йўқ қилинганга ўхшайди - Эътиборга сазовор жой мудофа девори. Унинг асосий қисми, эҳтимол лойдан қилинган (фақат жуда ёмонлашган пуфакчалар қолган) – қирғоқнинг тепасида маҳаллий юмшоқ гипс ётқизиғи ўйилган (09-расм). Юқори қисми - бир оз поғонага кўтарилган бўлса-да, зинапояннинг этагидаги яхши ҳимояланган майдон, зич кетмакетлик излар билан қопланган юмалоқ тоқча билан текисланган майдоннинг таъсирчан тасвирини яратди.

Натижалар биз манзилгоҳни тадқиқотда билганимиздан ташқари кўпроқ тушунишга ёрдам бермайди. Биз фақат ҳимоя деворини мавжудлигини аниқладик, фақат манзилгоҳнинг табиий ҳимоясини кучайтирсак ҳам, ҳеч бўлмаганда бизнинг қазилмадаги топилмалар одамларнинг ушбу ҳудудда мавжудлиги эллинистик давр билан чегараланганлигини кўрсатди (Ўрта асрлар даврига оид топилган кўплаб топилмаларни ҳисобга олмаганда). Манзилгоҳ тарихига оид ҳар қандай яқинроқ маълумотни оддий археологик воситалар билан топиш жуда қийин.

Кейинги йилларда Я. Ғуломов номидаги Самарқанд археология институти докторанти Б. Бозоров томонидан тадқиқот ишлари давом эттирилмоқда.

Қапчиғай

Бойсун туманидаги қишлоқ. Қапчиғай - икки томони тик тизма (қир, қоя, чўққи) бўлиб, узунасига чўзиқ, тагида сув оқадиган ўзани бўлган дара . Асосан тоғлик туманларда учрайди. Қапчиғай Дарбанд қишлоғидан шимолий шарқда, Шерабод дарёси юқори ўзанининг чап қирғоғида жойлашган.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

Э.В.Ртвеладзе, Л.Сверчковлар ёдгорликни мил. ав. III-II асрлар билан саналаштирганлар. Қапчиғай мачай сойга олиб кирувчи тор дарани назорат қилиш учун қурилган қала бўлган.

Унда кичкина ўлчовли қазилма тўсиқнинг иккита жойида қазилди.

120 × 60 см хандақ, қабри қўшни ғор тош туннелида мавжудлигини синаш учун мўлжалланган эди (Расм – 6). Қазилма натижасида 70 см чуқурликка тушилди, энг юқори қатламлар (25-30 см чуқурликгача тошлоқ бўлса-да, нисбатан юмшоқ эди. Қазилмада кўмирнинг чўкинди центрацияси, (эхтимол бу тош қолдиғи бўлиши мумкин) 15 см ни ташкил этди. Бу горизонталдан келтирилган озгина сопол парчалари эса, асосан бузилиб кетган ва металл қолдиқларга бой қатлам билан ҳамоҳанг эди. Улар асосан камар қисқичи (бир нечта сим бўлаклари) ва бошқалар бўлган.

Ушбу сатҳдан паст бўлган қатламлар аниқ табиий келиб чиқадиган қаттиқ тошли қатламни ташкил қилди.

(Расм – 6)

Шунга ўхшаш 160 × 80 см узунликдаги от оёғи шаклидаги минора асосидаги пойдеворнинг ичида жойлашган, биз ушбу бино архитектурасини ўрганмоқчи эдик. Биз бу ҳудудда табиий қатламларни қисмларга бўлганимиз сабабли иш жуда оддий бўлиб чиқди (Расм - 7).

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

(Расм - 7)

Лунгитепа ёдгорлигида олиб борилган қазилмалар

Чехия-Ўзбекистон ва Янги Зеландия археологик экспедицияси тарихида биринчи мартаба Ўрта асрлардаги даври ёдгорлигини чуқур ўрганишга қаратилган алоҳида тадқиқот гуруҳи тузилди. Тадқиқот гуруҳи Археологик ва Антропологик методологияларни бирлаштирган Буюк Ипак Йўллари бўйлаб инсон саломатлиги ва мослашуви (Отаго университети томонидан молиялаштирилган) лойиҳасида ҳамкорлик қилди. Лойиҳанинг асосий антропологик мақсади Ўрта аср аҳолисининг саломатлиги ва парҳезлари тўғрисида маълумот тўплаш эди. Ушбу лойиҳанинг археологик қисми эса Кўхитанг тоғолди чўл зонаси учун Ўрта асрлар сополларининг стратиграфик кетма-кетлигини яратиш учун стратиграфик қисмнинг яхши табақаланган материалига йўналтирилган эди. [3, В 45].

Шу мақсадда Лўнгитепа ва қўшни қабристон Кўхитангтоғ этагидаги Хўжанқон қишлоғи (Шеробод тумани) танланган. Хўжанқон қишлоғи ($37^{\circ} 53'48.549''N$, $66^{\circ}46'33.414''E$) Шеробод шаҳридан 30 км узокликда жойлашган. Қабристон ва Тепа қабристони (овал шаклидаги қозикча, тахминан 60x40 м) қишлоқнинг шарқий чеккасида жойлашган (Расм -8).

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

(Расм -7). Тадқиқ қилинадиган ҳудуднинг жойлашган жойи

1980 йилларда Лунги Тепа манзилгоҳи қисман ўзбекистонлик археологлар томонидан ўрганилган. [3, В 45].

Иккала манзилгоҳ (тепа ва қабристон) Чехия-Ўзбекистон жамоасига олдинги йилларда ўтказилган кенг қамровли тадқиқотлар орқали маълум бўлган ва бу манзилгоҳларда юқори ўрта асрлар даврга хронологик равишда тегишли бўлган (керамик) материаллар мавжудлиги тасдиқланган. Инсон суяқларининг тарқалиши ҳақида 2017 йил дала мавсумида асосий тепанинг жануби ва ғарбидаги қисмларда қайд этилган. Ушбу материал кейинчалик милодий XIV асрдан XI асрга қадар қадимийлаштирилган. Бундан ташқари, ўша дала мавсумида тепа юзасидан ўрта аср сополлари намунаси тўпланган.

Қабрлар қилинадиган жой [4, В 45].

2017 йилда топилган қабристон (тепадан ғарбий боғ) шу вақтгача маҳаллий аҳоли томонидан ўзлаштирилиб ёдгорликка зиён етказилган. Бу манзилгоҳ эрозияси туфайли юз берган ва маълум қисми боғга айлантирилган. Жараён давомида скелетларнинг алоҳида қисмлари экин ерларидан чиқаётгани маҳаллий аҳоли томонидан маълум қилинди. Табиийки, боғдан чиқадиган суяқларни олишни истамаган маҳаллий аҳоли суяқларни йиғиб олишган ёки ҳатто қазиб олиб, битта чуқурга кўмишган. Ушбу ҳолат кейинги тадқиқотлар ва таҳлиллар учун дафнларнинг қийматини камайтирди. Шунга

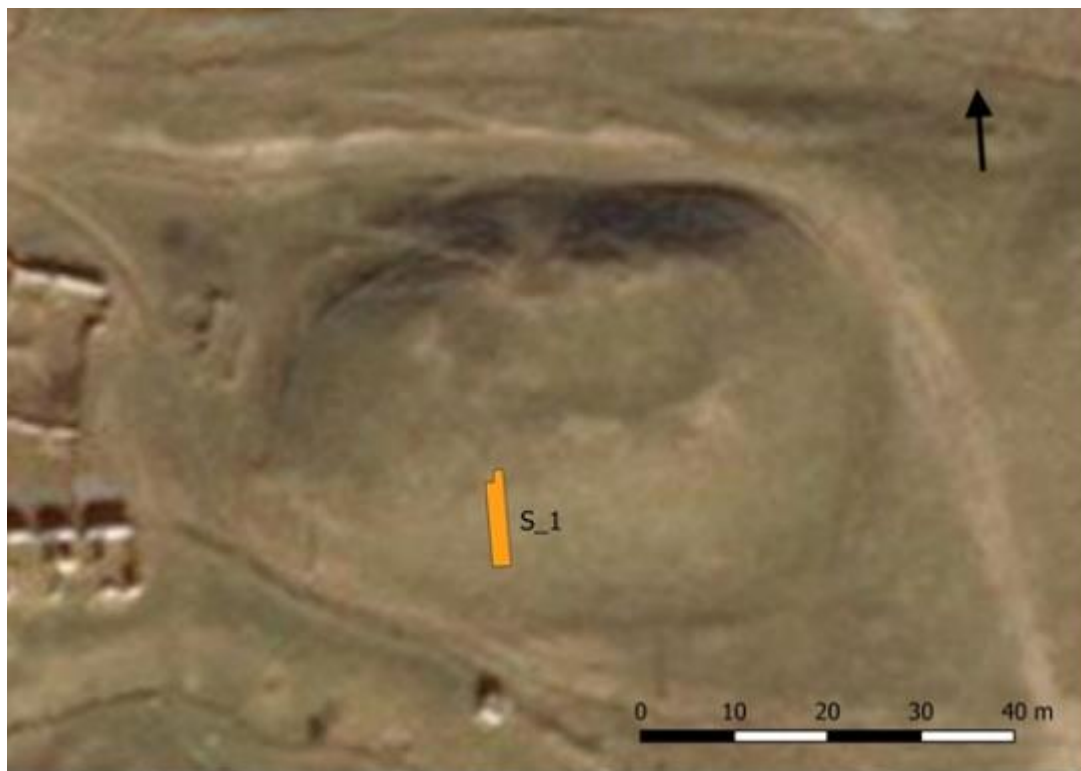
МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

карамай, ушбу иккиламчи кўмилган скелетлар антрополог томонидан казиб олинди. [5, В 100].

(Расм – 8). Лунгитена

Синовли қазиш учун Лўнгитена стратиграфик хандақ усули танланган, чунки у экспедициянинг мақсадига энг мос бўлган (аниқ стратиграфик маълумотлар ва яхши таснифланган археологик материалларни олиш).

Хандақ (S1 ёрлиғи билан) Лунги тепасининг жанубий чеккасига ва ёнбағрига ўрнатилди (Расм- 8). У чеккадан бошланиб тепа тубига томон чўзилган. [6, В 559].

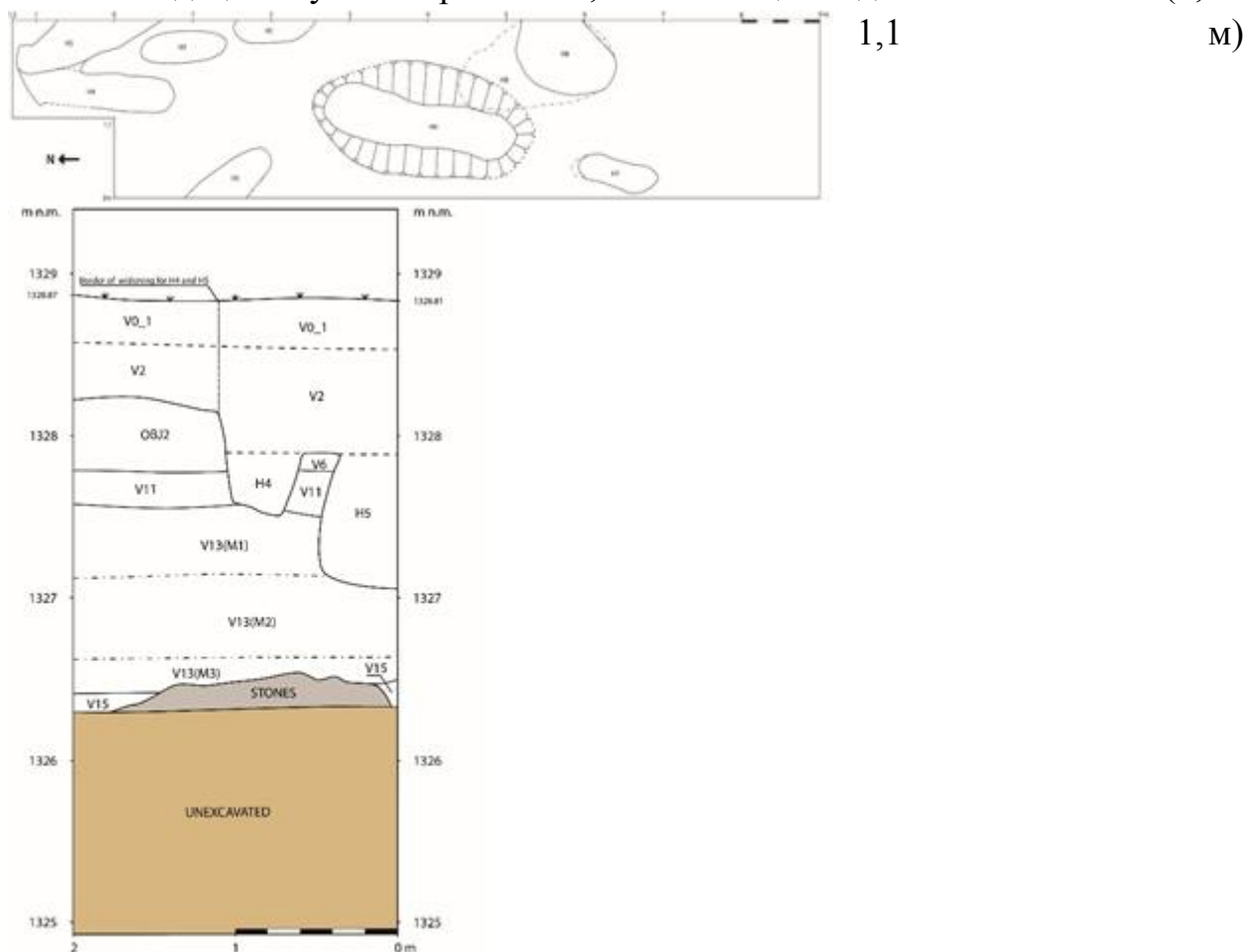
МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

Хандақнинг ўлчамлари 9×2 м, шимолий қисмида кичик кенгайиш ($1,3 \times$

(Расм – 9)

бўлган.

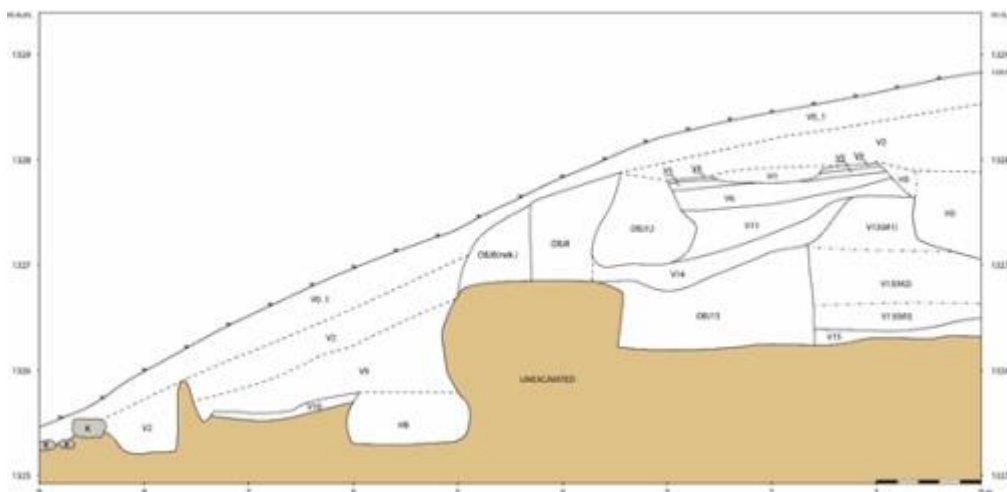
Юзаки қатламларни (V0, V1 ва V2) олиб ташлаганингиздан сўнг, бутун хандақда саккизта мазор (H1-8) аниқланди (Расм-9). Ушбу қабрларнинг барчаси қазиб олиниб суяклар Ребекка Кинастон ва Робин Крамерлар томонидан ўрганилмоқда. [7, В 86].

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

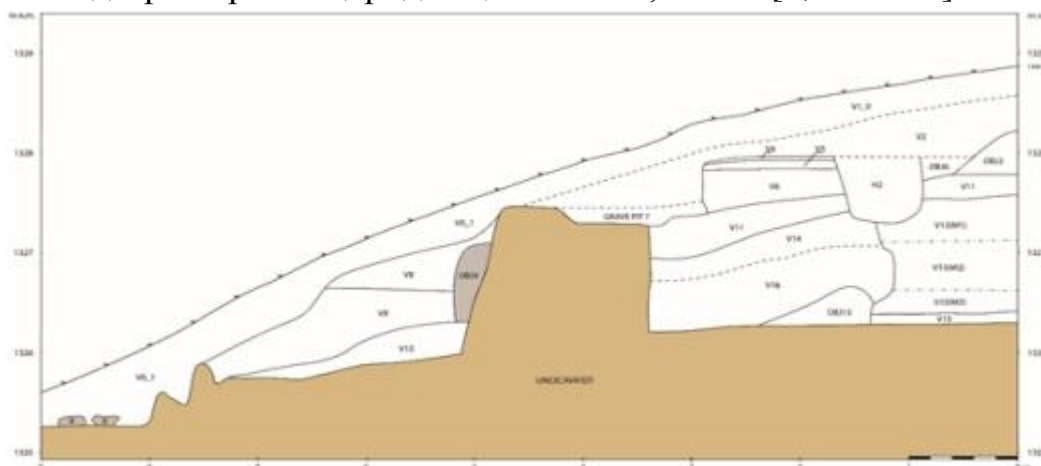
SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

(Расм – 10).

Н4 ва Н5 қабрларини тўлиқ ҳажмда очиш учун хандақнинг шимолий қисми кенгайтирилган. Ушбу қабрларнинг барчаси ёдгорлик хароба холга келганидан сўнг қазилган. Ушбу қабрлардан учтаси болаларга (Н1, Н3 ва Н7), қолганлари (Н2, Н4, Н5, Н6 ва Н8) катталарга тегишли. Н5 ва Н4 қабрлари яхши ҳолатда эди: Н5 кесишган Н4га. Н6 ягона қабр эди, унинг чуқурлари икки қисмдан иборат. Пастки чуқур танаси учун ишлатилган, чуқурнинг кенг қисми пастки қисмини ёғоч тахта билан қоплаш учун ишлатилган. Қабрни тахталар билан қоплаш ғояси мазор чуқурининг юқорисидаги ёғоч изларига асосланган ҳолда хулоса қилинди. (Расм - 10) қабр ўзига хос эди, чунки мазорнинг деярли ярми юқоридан қазилмаган, лекин [8, В 34-39].

(Расм- 11)

вертикал ҳолда шимол томон йўналтирилган. Катталар скелетлари, асосан, Н4 ва Н5, бу антропологик текширув асосида шикастланишлар, шунингдек касалликлар аниқланди.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

Хандақнинг шимолий қисмида деярли 3 м чуқурликка қазиб кирилди (Расм – 11), жанубий қисмида эса фақат юқори қатламлар қазилган. Бу, албатта, хандақни нишабга жойлашганлиги билан боғлиқ. Қабрларни қазилганлиги натижасида (қабрларнинг мавжудлиги турар жойида кутилмаган ва 1980-йилларда ўтказилган юқорида қайд этилган қазишма ҳисоботида улар ҳақида бирон бир маълумот берилмаган) мақсадга эришилмади. Шундай қилиб, тепанинг энг қуйи қатламлари ҳозирча очилмаган. [9, В 77].

(Расм - 12)

Қабрлар остида бир нечта маданий қатламлар ҳужжатлаштирилган. Юқори (V4, V5, V8, V9, V10, V11 ва V14) (Расм -12) сирланган буюмларни ўз ичига олади. Ушбу қазишма чизиғида сирланган идишларсиз қатламлар кузатилди (V13, V15, V16, OBJ13). Кулолчиликнинг типологияси пастки қатламда фарқ қилади, унда кулол ғилдирагида сопол йўқ, яъни кулолчиликнинг кўп қисми қўлда ясалган. Бошқа томондан, юқори қатламларда сирланган идишлар ва шиша парчалари бор. Биринчи кузатувларга асосланиб, ўрта ва юқори ўрта асрларга оид иккита қатлам очилган деган хулосага келиш мумкин. Пастки чизиқнинг қатламлари, асосан V13, жуда кўп остеологик материаллар ва кўплаб кўмирларни ўз ичига олган.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

К14ни таништириш учун намуналар V13, V14, V11, V6 қатламларидан олинган. [10, В 58].

Хандақнинг ўртасида деворга ўхшаш архитектура намаён бўлади. Юқорида таъкиджланган сабабларга кўрат ёдгорлик ҳақида тўлиқ маълумот олинмади ва ҳажми номаълумлигича қолмоқда. Ушбу деворга ўхшаш структуранинг жанубий томонида тош девор қазилган (OBJ9). Тош девори хандақнинг бутун кенглигида сақланмайди, чунки уни Н8 мазорининг чуқурлиги ёриб ўтган. (Расм -12)

Металл топилмаларни сақлаш ва ҳужжатлаштириш

Расм -13

Экспедициянинг кузги даврида металл детекторлар томонидан жами 831 та артефакт топилган. Ушбу топилмалар Дарбанд девори, Хўжаи Фор, Қапчиғай, Даҳнаижом манзилгоҳларидан топилган ва улар турли хил материаллардан - мис, темир, кўрғошин, кумуш ва олтин қотишмаларидан ясалган. Кейинги аниқлик учун уларни тиклаш керак эди. Улар мулойимлик билан тозаланган ва профессионал равишда сақланган ва фотосурат ва ўлчов (оғирлик ва ўлчам) билан батафсил ҳужжатлаштирилган. Бунинг учун

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

Дарбантда дала консервацияси ва хужжатлар лабораторияси ташкил этилган (Расм - 13).

Қайта тиклаш тартиби

Артефактлар тиклашдан олдин фотосуратлар билан хужжатлаштирилди. Далаларда тиклаш ускуналари чекланганлиги сабабли асосан тозалаш имкониятлари мавжуд. Тупроқли қотишмалар ва каррозия маҳсулотлари артефактлар сиртидан асосан механик тозалаш йўли билан олиб ташланди. Бу пахта шарлари, ўтинли ёғоч асбоблар, нейлон чўтка, сув билан биргаликда темир скалпел ёрдамида амалга оширилди. Тозалаш учун янада замонавий асбоблардан фойдаланилди, масалан, ултратовуш тозолагич ва айланадиган асбобга ўрнатилган турли хил бирикмалар (пластмасса, темир ва гуруч чўткаси, майдалагич ва бошқалар). Танланган кумуш тангаларни кимёвий жиҳатдан махсус кислота ва ултра товушли тозалаш орқали механик тозалаш билан бирга олиб ташланди.

Артефактларни қуритиш қора пластинкада қуёш нури ёрдамида амалга оширилди. Рангли артефактларни тозалаш ва қуритишдан кейин асетонда эритилган Паралоид Б72 акрил лакнинг ўн фоизли эритмасининг икки қатлами қайта суртилди. Темир артефактларнинг коррозияси танат эритмаси билан барқарорлаштирилди ва асетонда эриган Паралоид Б72 акрил лакнинг 10 фоизли эритмаси ва бензинда эритилган бир қаватли Реврах мумининг бир қатлами билан концентрацияланган. Ниҳоят, қайта тиклаш, ўлчаш ва тортиш ишлари тугаганидан кейин артефактларнинг фотосурат ва чизма хужжатлари тайёрланди. Охирида артефактлар полиетилендан ёпиладиган пластик копларга алоҳида сақланди.

Консервациядан кейин артефактлар тупроқ аралашмасидан ва коррозиядан сақланадиган маҳсулотлардан холи. Натижада асл юзаси ва эҳтимол объектлардаги таркибий ва декоратив элементлар анча аниқроқ бўлади (Расм -14). Артефактларнинг ўлчамлари ва шакли ўзгаришсиз қолади, вазн йўқотиш минималдир.

Тавсия этилган сақлаш тартиби

Ҳимоя мақсадида артефактлар узок вақт давомида тавсия этилган шароитларда сақланиши керак, улар доимий ҳарорат 18 дан 20 ° К гача, нисбий намлик 40% ни ташкил этади, ҳаво ўтказмайдиган пластик кутиларда, эҳтимол силика жели ва намлик кўрсаткичи билан сақланади. Хавф омиллари - нисбий

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

намликнинг юқори даражаси, ҳароратнинг ўзгариши, олтингугурт (олтингугурт диоксиди, водород сулфиди), озон, карбонат ангидрид, хлорид ионлари, аммиак, цирка кислотаси, одамнинг терлаши, кўпол ишлов бериш ва бошқалар. Деконсервация учун акрил лак эритилиши керак бўлади. Органик эритувчилар билан қатламланган. Темир артефактлар юзаси темир танат аралашмасининг қатламини олиб ташлаш учун механик тозаланади.

(Расм - 14)

Рангли металл буюмларнинг қайта ишлангандан сўнг ҳолати

ХУЛОСА

Тадқиқодлар натижаси бизга катта натижа ва яхши стратиграфия берди, бу Бойсун ҳамда Кўхитанг тоғ ҳудудида жойлашган ёдгорликларни стратиграфик кетма-кетлигини яратиш учун яхши замин яратди. Олиб борилган антропологик изланишларга келсак, тўлиқ сақланиб қолган Лўнги Тепадаги саккизта скелет ҳамда Қапчиғайдаги иккита қабр қазиб олинди ва кейинги таҳлил қилиш учун намуналар юборилди. Ҳозирги кунда металллар ва тангалар, скелетлар ҳамда сополларга стратиграфия таҳлили олиб борилмоқда. Кейинги дала мавсумида, янги ёдгорликларни аниқлаш ва энг муҳим устувор ёдгорликларни тупроқ ости қатламигача стратиграфик қазишма қилиш мақсад қилинди.

АДАБИЁТЛАР

1. Ladislav Stančo – Shapulat Shaydullaev – Anna Augustinová – Jakub Havlík – Tomáš Smělý – Alisher Shaydullaev — Odiljon Khamidov – Vlastimil Novák “Search for Alexander the Great: preliminary report for archaeological survey in the Baysun District” (South Uzbekistan), Season 2017 B1-30

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

2. Ladislav Stančo and Shapulat Shaydullaev “Excavations at Burgut Kurgan, Bobolangar and in the Kaptar Kamar cave, surface survey in the Pashkhurt valley and other parts of the Kugitang Piedmonts” Prague – Termez – Paris 2018 В40
3. А. Бобоходжаев, Т. Аннаев, Ш. Рахманов. Некоторые итоги изучения древних и средневековых памятников предгорной и горной полосы Кугитанг-Байсунтау. С.- 25//ИМКУ №23 Б-45
4. Ртвеладзе Э.В. Цивилизации, государства, культуры Центральной Азии Ташкент – 2005 Б-56
5. С.Турсунов Сурхондарё вилояти топонимлари. Б-100
6. Ўзбек тилининг изоҳли луғати / Б 559
7. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Б – 86
8. Э. В. РТВЕЛАДЗЕ Стена Дарбанда Бактрийского. - Общественные науки в Узбекистане. 1986. С.34-39
9. Э. Ртвеладзе Древние монеты Средней Азии Ташкент 1987
10. Э. Ртвеладзе, Ш. Пидаев Каталог древних монет южного Узбекистана. Ташкент 1981